

Mészáros Zoltán:

A LUDOVIKA AKADÉMIA KÖZLÖNYÉNEK ELSŐ TÍZ ÉVE (1873–1883)¹

DOI: 10.35926/HSZ.2024.2.7

ÖSSZEFOGLALÓ: A *Ludovika Akadémia Közlönye* – az első folytatólagosan megjelenő magyar katonai szakfolyóirat, a *Honvédségi Szemle* elődje – rendkívüli jelentőséggel bír a magyar hadtudományi irodalom és a katonai nyelv fejlődése szempontjából. Története szorosan összefügg a magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia történetével, szerkesztői és a szerzők legnagyobb része az Akadémia tanári karában foglalt helyet, ugyanakkor civil szakemberek – történészek, orvosok, jogászok – katonai vonatkozású írásainak is megjelenést biztosított a lap. A szerző jelen tanulmányában a Közlöny létrejöttét és megjelenésének első tíz évét mutatja be.

KULCSSZAVAK: magyar királyi Honvédség, Ludovika Akadémia, Ludovika Akadémia Közlönye, katonai tudományos folyóirat, honvéd tisztképzés

A SZERZŐRŐL:

Mészáros Zoltán a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Egyetemi Könyvtár főigazgatója, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója (ORCID: 0000-0001-8812-2376; MTMT: 10078590)

BEVEZETŐ

2023 novemberében volt a 150. évfordulója annak, hogy megjelent a *Ludovika Akadémia Közlönye* című folyóirat első száma, ami rendkívül fontos mérföldkő a magyar katonai tudományos folyóiratok fejlődéstörténetében. Rendszeresen megjelenő, katonai vonatkozású, magyar időszaki sajtótermékre már korábban is találunk példát (*Mercurius Hungaricus*, a második számtól: *Mercurius Veridicus ex Hungaria*, megjelent 1705–1710 között²), azonban a Raksányi Imre nevéhez köthető *Honvédelmi Szövétnek*³ tett először kísérletet arra, hogy rendszeres periodicitással megjelenő, tudományos lapként tájékoztassa hadtudományi kérdésekről az érdeklődőket. Az 1848-ban megjelent *Szövétnek* – bár nagyon ígéretes vállalkozás volt – sajnos csak egy röpiratot és egy kétrészes próbakötetet élt meg, így az első folytatólagosan megjelenő magyar katonai szakfolyóiratként a *Ludovika Akadémia Közlönyét* azonosíthatjuk.

¹ A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3-I-NKE-86 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² Vö. Szabolcsi 1979–1985. A *Mercurius Hungaricus* a Rákóczi-szabadságharc félhivatalos lapja (1705–1710).

³ Szeretném megköszönni az ELTE Egyetemi Könyvtár munkatársainak, hogy hozzáférhetővé tették a *Honvédelmi Szövétnek* bemutató ívét (<http://hdl.handle.net/10831/103957>) és a próbakötetet (<http://hdl.handle.net/10831/103956>) az ELTE intézményi repozitóriumában.

A *Közlöny* létrejöttének elengedhetetlen feltétele az önálló honvéd tisztképzés várva várt megindulása, ami elválaszthatatlan volt az önálló magyar haderő, a korszakban jelesen a magyar királyi Honvédség megteremtésére irányuló törekvésektől. Ahogyan arról a folyóirat utolsó lapszámában olvashatunk: „A magyar honvédség megteremtésével megnyílt a tér a hadi tudományoknak nemzeti nyelvünkön művelésére. Ez ifjú intézményre háramlott a magyar katonai műveltségnek s a magyar katonai irodalomnak megteremtése, ápolása és fejlesztése. A magyar honvédségnek e nagy, magasztos hivatásában egy emberöltőn át volt munkása a Ludovika Akadémia *Közlönye*.”⁴

AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG LÉTREJÖTTE

Bár az önálló magyar haderő létrehozására való törekvés első dokumentált forrásai már Esterházy Miklós nádor⁵ és Zrínyi Miklós⁶ műveiben fellelhetők, a kiegyezésig kellett várni a nemzeti hadsereg megalakulására.

A magyar királlyá frissen megkoronázott Ferenc József 1867 nyarán szentesítette a kiegyezési törvényt,⁷ amely Magyarországot alkotmányos jogokkal ruházta fel, s létrehozta az új államalakulatot, az Osztrák–Magyar Monarchiát. A 69 paragrafusból álló törvény foglalkozik az önálló magyar haderő kérdésével is, *de jure* megteremtve a magyar királyi Honvédséget. Az erre irányuló igény illeszkedett egy átfogó hadügyi reformba, amely érintette az általános hadkötelezettség bevezetésének felvetését, illetve a közös hadsereg és nemzeti haderő ellentmondásos kérdését is.

Az általános hadkötelezettség intézménye a 19. század második felében jelent meg Európában, s az 1866-os porosz–osztrák háború tapasztalatai alapján a császári és királyi Hadügyminisztérium ezt érvényesíteni kívánta a birodalomban is. A hadügyminiszter, Franz von John⁸ altábornagy kidolgozta a hadkötelezettségen alapuló haderő létrehozásának tervét, amiben szerepel egy országonként vagy tartományonként felállítandó ún. második vonal, ami főként belső rendvédelemmel foglalkozna, háború esetén pedig célja az első vonal támogatása és a honvédelem. A magyar fél ezzel szemben inkább egy önálló, külön

⁴ Vághó 1907, 1367.

⁵ Lásd Hajnal 1930, 118–141. Esterházy Bécsben, 1641-ben (valószínűleg december 12-én) kelt memorandumában ír hosszabban a honvédelemről és a végekről. Bemutatja az ország gazdasági, földrajzi helyzetét és történelmi példákon keresztül illusztrálja, hogy a törökkel való szembenállás nem valósítható meg úgy, hogy az ország kizárólag külső támogatásban bízik, ehelyett gazdasági, katonai és morális szempontból is egy állandó, főként a határvédelemre koncentrált hadsereg felállítása és fenntartása lenne kívánatos. A Rudolf császár idején bevált határvédelmi módszert hozza fel példának és azt javasolja, hogy – mert hiszen ez gazdaságosabb is – állandó állomáshelyen, állandó készenlétben tartott csapatok védjék a határokat, amennyiben pedig szükséges, az inszurrekcióban részt vevő nemesi csapatok (uraikkal együtt) csatlakozzanak hozzájuk (kivéve a várak helyőrségét).

⁶ „Szükséges azért hogy a magyar nemzet, ha ettől a fennforgó vésztil meg akar szabadulni, ha magának, posteritásának megmaradást kíván, tartson fegyvert kezében, de nem úgy mint eddig, hanem jóval is másképpen. Mert nem elég az, hogy minden partikuláris embernek legyen fegyver házában, noha annak is úgy kell lenni, hanem hogy az ország tartson egy armadát lábón készen, aki mindenfelé, minden órában, minden szempillantásban, télen, nyáron, oda mehessen, ahová szükség kívánja. Ez minden fundamentumja az mi megmaradásunknak [...]” Hausner 2021, 184.

⁷ 1867. évi XII. tc.

⁸ Franz Freiherr von John (Bruck a. d. Leitha, 1815. 11. 20. – Bécs, 1876. 05. 25.). Hivatásos katonatiszt, hadügyminiszter. Legmagasabb rendfokozata tábornok (1873. 04. 26.). 1866–1868 között hadügyminiszter, 1867 decemberétől az Osztrák–Magyar Monarchia első közös hadügyminisztere. Nevéhez fűződik az általános hadkötelezettségen alapuló hadseregreform. Lásd Egger 1974, 581–582.

erő szervezését támogatta, ami ebben a formában az Osztrák Császárság számára elfogadhatatlan volt, hisz magában hordozta annak a veszélyét, hogy a csehek és a galíciai lengyelek is hasonló önállóságot követelnek, ami végső soron a Monarchia széthullásához vezetne. Kompromisszumos javaslatként Friedrich Beck⁹ ezredes, az uralkodó katonai irodájának főnöke felvetette az osztrák honvédség, a k. k. Landwehr létrehozásának gondolatát, a magyar haderő ellensúlyozására.

Végül a fegyveres erő újjászervezésének ügye 1868-ban dőlt el, előbb egy előkészítő vegyesbizottság, majd a Ferenc József vezette tanácskozássorozat eredményeként. Uralkodói felhatalmazással létrejöhetett a magyar királyi Honvédség, a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium, megvalósulhatott az újoncok egy részének közvetlen sorozása a honvédségbe, elfogadásra került a magyar és a horvát vezényleti nyelv, ruházat és zászló is, ugyanakkor osztrák nyomásra rögzítésre került, hogy a Honvédség a fegyveres erő második vonala lehet, élén az uralkodó által kinevezett főparancsnok áll, és újoncállításra csak az első vonalat képező közös hadsereg igényein túl jogosult. A Képviselő- és a Főrendiház által elfogadott tervezeteket Ferenc József 1868. december 5-én szentesítette, ezek az 1868. évi XL. törvény (a véderőről), a XLI. törvény (a honvédségről) és az XLII. törvény (a népfelkelésről).¹⁰ Utóbbi, azaz a harmadik vonalat képező népfelkelés csupán háború esetén lépett életbe, és fő célja az első és a második vonal támogatása azáltal, „...hogy a harciszintér előkészítésénél alkalmaztassék, az ellenséget minél több oldalról nyugtalanítsa és károsítsa, a közlekedést megszakítsa vagy helyreállítsa, akadályokat vessen, végre, hogy a küldöncz- és a hadi czélok által igényelt egyéb szolgálatokat teljesítse”.¹¹

A LUDOVIKA AKADÉMIA KÖZLÖNYE MINT ÖNÁLLÓ HONVÉDSÉGI FOLYÓIRAT

A Ludovika Akadémia 1872. december 19-én kezdte meg működését,¹² s már 1873. január 17-én a következőt olvashatjuk *A Honvéd* című katonai hetilapban: „Elhatározták továbbá a tanárok, hogy megsürgetik régibb fölterjesztésöket a honvédelmi minisztériumhoz egy katonai szaklapnak havi füzetekben való kiadása iránt, mely a honvédség érdekeit képviselje s közölje a szakértekezéseken kívül a rendeleteket, kinevezéseket, utasításokat stb.”¹³ Bár a felterjesztés és a válaszul érkezett rendelet pontos szövege nem ismert,¹⁴ október végén a lapok arról tájékoztathatták az olvasóközönséget, hogy a *Közlöny* első száma november

⁹ Friedrich Ludwig Georg Ignaz von Beck-Rzikowsky (Freiburg, 1830. 03. 21. – Bécs, 1920. 02. 09.). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérezredes (1916. 02. 26.). 1867. 07. 11-től az uralkodó, Ferenc József császár Katonai Irodájának főnöke. Lásd Balla 2010, 71–73.

¹⁰ Balla 2000, 15–25.

¹¹ 1868. évi XLII. tc.

¹² Balla 2022, 9.

¹³ A Ludoviczeum tanárai 1873, 23.

¹⁴ A HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárban az 1873-as évről a Ludovika Akadémiával kapcsolatos iratok vonatkozásában tárgymutató és iktatókönyv maradt fenn. Előbbiben „Katonai tudományos szaklap a kiadott tervezet szerint” tárggyal, 9959/I. iktatószámon, utóbbiban „Rendelet, hogy egy katonai tudományos szaklap a kiadott tervezet szerint létesíttessék” tartalommal, (1)879 10/3 9949 iktatószámon található vonatkozó bejegyzéseket, azonban ezen kívül irat – bármelyik alapszámot is vesszük figyelembe – nem maradt fenn sem a Ludovika Akadémia, sem a m. kir. Honvéd Főparancsnokság anyagaiban. Ugyanez a helyzet a vonatkozó miniszteri rendelettel is: a Magyarországi Rendeletek Tárában nem található ilyen számokon (honvédelmi miniszteri) rendelet és az Országgyűlési Könyvtárban sem maradt belőle példány. Ezúton szeretném megköszönni a HM HIM Hadtörténelmi Levéltár és az Országgyűlési Könyvtár munkatársainak a keresésben nyújtott segítségüket.

közepén¹⁵ megjelenik. Míg a *Magyar Újság*,¹⁶ a *Vasárnapi Újság*¹⁷ a *Magyar Polgár*,¹⁸ és a *Magyarország és a Nagyvilág*¹⁹ csak röviden tudósít a hamarosan induló új folyóiratról, a *Budapesti Közlöny*²⁰ az előfizetési felhíváson túl ismerteti a Ludoviceum tanári bizottságának mint szerkesztőségnek állásfoglalását a lap indításának szükségességéről: „A magyar nemzet katonai szellemének 1848-ki utolsó fellobbanása óta e szellem az azután beállott politikai viszonyok nyomása alatt sajnos hanyatlásnak, mondhatni, pusztulásnak indult: odáig jutottunk, hogy a legújabb nemzedéknek épen intelligens elme idegenkedve lép a fegyveres szolgálatba, mely körülmények súlyát mindenekelőtt a magyar honvédség érzi. A honvédségben szervezett általános védkötelezettség céljának, a király és a haza iránti hivatásnak csak úgy felelhet meg, ha a nemzetben a katonai ismereteket magyar nyelven terjeszteni és a magyar kir. honvédség számára a hadtudományok színvonalán álló szakközlönyt teremteni: volt a cél, mely a jelen vállalat létrehozásánál a m. kir. honvédségi Ludovica akadémiának mint első magyar hadi tanintézetnek, hivatásához és kötelességéhez képest szeme előtt lebegett.”

A legelső lapszám borítójának címlapján szerkesztőként és kiadóként a Ludovika Akadémia tanári kara szerepel; az évfolyam- és füzetszám jelzése („Első évfolyam. 1873/4. Novemberi füzet.”) alatt pedig a tartalomjegyzék olvasható. A borítóverzón a folyóirat célját, az előfizetési feltételeket és a tiszteletdíjak számításának módját rögzítették.

A folyóirat periodicitását évi 12 számban jelölték meg (kivételt képez ez alól az első évfolyam, mely 14 számot jelentett 1873 novembertől 1874 decemberig), a terjedelmet 4–6 nyomtatott ívben (rajzokkal és ábrákkal), az előfizetési díjat pedig évi 4 forintban határozták meg.²¹

A szerzők munkadíja önálló tanulmány esetén – attól függően, hogy a témaválasztás saját vagy a szerkesztőbizottság által meghatározott – ívenként 40–60 forint volt.²² A fordítás díja ívenként német nyelvből 25 forint, más nyelvből 30, kivonatos ismertetés németből 30, más nyelvből 35 forint összeget tett ki. A nyelvek közötti eltérő árszabás oka az általános, a dualizmusra jellemző magas szintű német nyelvismeret, ami tiszték esetében kiegészült még a franciával mint „nemzetközi nyelvvél” is.²³ Az illusztrációk díjazása minden esetben egyedi árszabással történt. Ha figyelembe vesszük, hogy 1873-ban tetőzött az országot négy éve egyre komolyabban sújtó gazdasági válság,²⁴ a díjazás mértéke is a vállalkozás komolyságát mutatta.

¹⁵ Bár Lukács Józsefnél az első lapszám megjelenésének dátumaként 1873. november 4. szerepel (Lásd Lukács 1942, 75.), a korabeli lapok egyöntetűen a november 15-öt említik.

¹⁶ *Magyar Újság* 1873, 3.

¹⁷ *Vasárnapi Újság* 1873, 565.

¹⁸ *Magyar Polgár* 1873, 3.

¹⁹ *Magyarország és a Nagyvilág* 1873, 45.

²⁰ *Irodalmi hírek* 1873/244, 1992–1993.

²¹ György Aladár a *Figyelő* 1874. január 4-i számában referál Szinnyei Józsefnek az Athenaeum 1873/52. füzetében megjelent, *Hírlapirodalmunk* 1873-ban című cikkéről, melyben Szinnyei 59 olyan hazai folyóiratot azonosít, ami 1873-ban kezdte meg működését. György Aladár szerint ebből kettő – a *Földrajzi Közlemények* és a *Ludovika Akadémia Közlönye* – tekinthető új tudományos közlönynek, melyek csatlakoznak a már meglévőkhöz, azaz a következőkhöz: *Athenaeum*, *Budapesti Szemle* és a *Figyelő*. Ezek éves előfizetési díjai ekkoriban 8–12 forint közé estek (az *Athenaeum* hetilap félévre 6 forint, a *Figyelő* hetilap egy évre 8 forint, a *Budapesti Szemle* kéthavonta megjelenő folyóirat pedig évente 10 forint volt). Lásd György 1874, 1–3. és Szinnyei 1873, col. 3330–3331.

²² Az *Athenaeum* 1874. július 9-én megjelent számában olvashatunk arról, hogy a Magyar Tudományos Akadémia júliusi közgyűlésén hosszú vitát eredményezett egy javaslat, miszerint az akadémiai évkönyvben megjelenő munkák írói tiszteletdíját ívenként 5 aranyról 40 forintra, a máshol megjelenő munkák díjazását pedig ívenként 20 forintról 30 forintra emeljék. A döntést ugyan elfogadták, de egy évvel elhalasztották a hatálybalépést. Lásd *Magyar akadémia* 1874, col. 1787.

²³ Szakály 2020, 99.

²⁴ Vö. Tomka 2000, 26–29.

A *Közlöny* küldetésnyilatkozatának kibővített formája olvasható az *Ellenőr* című napilap 1873. december 27-i számában, melyben a második füzet megjelenéséről tudósítanak, másrészt pedig részletezik a folyóirat tervezett célját. Eszerint a havonta megjelenő lapban általános hadtudomány, hadászat, harcászat, hadtörténelem (különös tekintettel az újabb kori, valamint a hazai vonatkozású eseményekre), haditechnika, katonai műszaki építés, katonai földrajz és térképészet, védelemgazdaságtan, logisztika, katonai egészségügy, nemzetközi biztonságpolitika (idegen haderők fejlődésének folyamatos bemutatása), minden katonai területen hasznosítható találmány és újítás témájáról szóló tanulmányok, cikkek és hírek várhatók, továbbá idegennyelvű cikkek és könyvek kivonatos ismertetései, fordításai, recenziói is olvashatók lesznek.²⁵

A hazai lapok november 16. és december 7. között adtak hírt a *Közlöny* indulásáról,²⁶ számos esetben nemcsak a megjelenés tényét és az előfizetési felhívást rögzítve, hanem támogatásuknak is hangot adva. „E rég várt katonai magyar szakközlöny, mely irodalmunkban ez idő szerint e szaktudománynak egyedüli képviselője s így élénken éreztet szükséglet van kielégíteni hivatva, már első füzetében több nagy érdekű dolgot hoz [...] Óhajtandó, hogy szakfőriaink lehető legkimerítőbb anyagi és szellemi támogatásban részesüljön.”²⁷ „A honvédség s általában a katonai pályára készülő magyar ifjúság körében meleg pártolásra számíthat a »Ludovica-akadémia közlönye« melynek első tartalmas füzete ép most jelent meg.”²⁸ „[...] E folyóirat irodalmunkra nézve valódi nyereség, melynek fontos feladata van a hadtudományok iránt a magyar közönség érdeklődését ébren tartani, s azoknak európai mozzanatait a magyar hadsereggel megismertetni. A kezdet ez irányban kitűnően van megtéve [...]”²⁹

²⁵ Lásd A Ludovica Academia közlönye 1873, 2.: „Kitűztük a magasztos célt, mely a »Ludovica-Academia Közlönye« megindításakor szemünk előtt lebegett és a melynek lehető elérésére ernyedetlen kitartással törekszünk. Kijelelni s illetőleg közelebről meghatározni szándékunk még, úgy t. olvasóink mint t. munkatársaink bővebb tájékozása céljából amaz irodalmi tért, melynek művelésére a midőn legfőbb igyekezetünket fordítjuk, t. munkatársaink becses közreműködését is remélni bátorkodunk.

Folyóiratunk tartalmának tárgyait az imént kifejtett rendeltetéshez képest általában véve a következők képezendik:

Katonai tudományos kérdéseknek eredeti cikkekben való tanulmányozása és tárgyilagos megvitatása; általános hadtudományi és szak-nézetek, javaslatok értekező kifejtése; hadászati és hadtörténelmi tanulmányok, különös tekintettel egyrészt az újabbkori hadjáratokra másrészt honunk katonai történelmére; a harcászat, erődítészet, fegyvertan nevezetesebb mozzanatairól és vívmányairól írt és ez utóbbiaknak viszonyaink szerinti alkalmazását tárgyzó mint nemkülönb tereptani, országfelmérési és geodeticus értekezések; az egyes államok egymáshoz való viszonylatainak ismertetése, hadi földleírás, hadászati, hadszervezeti és statisztikai tekintetben; a hadviselésre befolyással bíró, bármely szakban felmerülő vívmány, találmány értékének és mikénti legelőnyösebb felhasználhatóságának bírálat alá vétele; seregellátási és egészségügyi tanulmány-cikkek; közlekedési ügyek hadi szempontból bíráltva; a távirat- és távjelzési szak hadi célokra való használatának fejlesztéséről írt ismertetések, nézetek és javaslatok; közlemények a nevezetesebb államok hadszervezetéről, haderőik fejlődésének folyton figyelemmel kísérése és viszonyított összehasonlítása.

Ezenkívül a *Közlöny* feladata lesz az idegen kitűnőbb katonai művek és cikkek kivonatos átnézeti ismertetése, és az érdekesség mérvéhez képest rövidebb külföldi hadirodalmi dolgozatoknak magyarra fordítása, továbbá magyar nyelven megjelenő katonai műveknek tájékoztató bírálatos bemutatása.

A *Közlöny* kizárólag tudományi dolgozatoknak szánt szaklap lévén, politikai vagy személyes ügybeli kérdések megvitatása rendeltetésén kívül esik.”

²⁶ A Pesti Napló és az *Ellenőr* november 16-án, a Fővárosi Lapok 18-án, a Magyar Újság és a Magyar Polgár 19-én, a Budapesti Közlöny 20-án, a Vasárnapi Újság 23-án, A Hon 25-én, a Pester Lloyd pedig december 7-én.

²⁷ Különfélék 1873, 2.

²⁸ Fővárosi hírek 1873, 1153.

²⁹ Irodalmi hírek 1873/267, 2178.

A LUDOVIKA AKADÉMIA KÖZLÖNYE 1873–1883 KÖZÖTT

A *Ludovika Akadémia Közlönye*³⁰ ezen a címen 1873. november és 1907. december között jelent meg. Ezt követően a katonai tudományos folyóirat kiadója a Honvédelmi Minisztérium lett, a folyóirat címe pedig *Magyar Katonai Közlönyre* változott (1908. januártól 1914. júliusig, majd 1920. júlistól 1930. decemberig), amit a *Magyar Katonai Szemle* követett (1931. januártól 1944. októberig).³¹ 1952-től a *Katonai Szemle* (1959. decemberig), majd a *Honvédségi Szemle* (1960. januártól 1990. decemberig), és ezzel párhuzamosan a *Honvédelem* (1957–1990) című folyóiratok következtek. E két lap Új Honvédségi Szemle címen olvadt össze 1991 januárjában, a legutóbbi változás pedig 2008. júniusban következett be, amikor megjelent a *Honvédségi Szemle*, a Magyar Honvédség szakmai, tudományos folyóirataként.

A Ludovika Akadémián 34 évet élt meg a lap, mely havi rendszerességgel jelentkezett. Közvetlen előképének³² valószínűleg az 1870 óta megjelenő bécsi *Organ der militärwissenschaftlichen Vereine*³³ tekinthető. Az bizonyos, hogy a német nyelvű katonai folyóirat az Akadémia könyvtárában elérhető volt, amit az 1879-es³⁴ és az 1910-es³⁵ katalógus is bizonyít.

Bár a *Közlöny* tipográfiája, szerkezete az évtizedek során kisebb mértékben módosult, aktualitását és a minőségre való törekvést sosem veszítette el. A folyóirat bemutatásakor a Ludovika Akadémia történetének egyes jól körülhatárolható korszakait veszem figyelembe (lezárt évfolyamonként), így az első szakasz 1873-tól 1883 végéig tart.³⁶ A korszakhatár az 1883. évi XXXIV. törvénycikk, amelyet az uralkodó 1883. május 29-én szentesített és 1883. június 5-én került kihirdetésre.³⁷ A törvény hatályba lépésének következtében az Akadémia életében beálló változásról természetesen a *Közlöny* is hírt adott, egyúttal bemutatva a Ludoviceum működésének és a különböző képzési formáknak (előkészítő tanfolyam, tisztképző tanfolyam, törzstiszti tanfolyam) első tíz évét,³⁸ mely időszakban hat igazgató és parancsnok vezette az intézményt.³⁹

³⁰ A magyar hadtudomány katonai saksajtóban történő megjelenésével kapcsolatban Szakály Sándor közöl három részben összeállítást a Honvédségi Szemle 2011/4–6. számaiban. A jelen tanulmányban tárgyalt időszakkal kapcsolatban lásd Szakály 2011, 45–47.

³¹ Vö. Lukács 1942, i. m. 79.

³² Szécsi et al. 1889, 129.

³³ A folyóirat címe előbb *Organ des Wiener Militär-wissenschaftlichen Vereines*, később *Organ der militär-wissenschaftlichen Vereine*. Vö. Pogányiné 2020, 70–87.

³⁴ Lásd A magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia könyvtárának... 1897., 367.: 29. „Folyóiratok, Irodalmi szemlék. / a¹ Katonai folyóiratok. (Militär-Zeitschriften). / Belföldiek (Inländische) – *Organ der militär-wissenschaftlichen Vereine*. Herausgegeben vom Ausschusse der militär-wissenschaftlichen Vereines. I-L. Band. Wien, 1870–1897.”

³⁵ Lásd A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia... 1910., 419.: „S. Folyóiratok / 3. Német nyelven. / 91. *Organ der militär-wissenschaftlichen Vereines*. I-LXXIII. Band. Wien, 1870–1906.”

³⁶ Vö. Négyesi 2021, 107–175. A Ludovika Akadémia története a képzés tekintetében három fő korszakra bontható: a hallgatók kora (1872–1883), a növendékek kora (1883–1897) és az akadémikusok kora (1897–1945).

³⁷ 1883. évi XXXIV. tc.

³⁸ A magy. kir. honvédségi Ludovika Akadémia új szervezete 1883, 823–842.

³⁹ 1873 és 1883 között a Ludovika Akadémia igazgatói és parancsnoka a következők voltak: Móricz Sándor magyar kir. honv. ezds. (1872. 07. 18. – 1873. 11. 04.), Edényi Lipót magyar kir. honv. ezds. (1873. 12. 01. – 1876. 07. 15.), Péchy Ede cs. és kir. vörgy. (1877. 01. 23. – 1880. 08. 25.), Bassarabits Sándor magyar kir. honv. ezds. (1880. 08. 26. – 1881. 06. 27.), Szabó József cs. és kir. altbgy. (1882. 02. 09. – 1883. 09. 24.), Szvetics József cs. és kir. altbgy. (1883. 09. 23. – 1895. 09. 05., 1890. 03. 17-től a Ludovika Akadémia első parancsnoka). Lásd Balla 2022: i. m. 16–47.

A *Ludovika Akadémia Közlönye* koncepciójának, szabályainak kidolgozója, valamint első szerkesztője 1879 végéig Geöcze István százados⁴⁰ volt, aki a vizsgált időszakban a lap legtermékenyebb szerzője is. Geöcze mellett, hogy a magyar katonai irodalom meghatározó alakja szerzőként és fordítóként is,⁴¹ rendkívül változatos életutat mondhatott magáénak.⁴² Szerkesztői munkája mellett 1872 és 1880 között a hadseregszervezés és a gyakorlati szabályzat tanára volt a Ludovika Akadémián.⁴³

Munkáját főként Kerner Pál⁴⁴ főhadnagy, majd százados, a tereptan és rajz, gyakorlati szabályzat és harcászat tanára⁴⁵ segítette, ahogyan a következő szerkesztő, Kránitz János századosét⁴⁶ is (szerkesztő 1880–1886 között), aki a hadtörténelem, harcászat, valamint utásztan és erődítészet tanáráként működött az Akadémián.⁴⁷ Kránitz szerkesztői működése alatt Buzna Alajos hadnagy, majd főhadnagy, történelemtanár⁴⁸ és Csalány Géza százados, a katonai földrajz, harcászat és szolgálati szabályzat tanára⁴⁹ voltak társszerkesztők.

A vizsgált időszakban, azaz 1883 decemberéig mindösszesen 122 lapszám jelent meg. A havonta megjelenő folyóirat számainak átlagos terjedelme 80 oldal volt, és mindösszesen 1540 közlemény (549 tanulmány és 991, a Szemle rovatban megjelenő írás) látott napvilágot összesen 9651 oldalon. A tíz évfolyamban 106 külön illusztráció és 7 önálló melléklet⁵⁰ is megjelent. Egy-egy lapszamban átlagosan 5 közleményt találunk, majd a Szemle rovat következik (az első négy számban ezt egy Különfélék című rovat követte), azután 1880 végéig (összesen 76 alkalommal) szerkesztői üzenetek, illetve 1879 januárja és 1880 decembere között hirdetések is. A közlemények esetében gyakori volt, hogy egy-egy hosszabb írást több részletben közöltek.⁵¹

⁴⁰ Istvánffy 1899a, 641–642.

⁴¹ Geöcze István, szendrői (Bacsó, 1836. 07. 25. – Nagybánya, 1900). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata százados. Lásd Szinnyi 2000, NN: 719208.

⁴² Lásd Asqui–Kecskeméthy 2013, 43–48.

⁴³ Bachó 1930, 966.

⁴⁴ Kerner Pál (Szemlak, 1845. 10. 06. – Szeged, 1936. 06. 01.). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. Lásd Szinnyi 2000: i. m., NN: 722607.

⁴⁵ Bachó 1930: i. m. 970.

⁴⁶ Kránitz János (Zalaapáti, 1839–1905). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. Lásd Szinnyi 2000: i. m., NN: 723987.

⁴⁷ Bachó 1930: i. m. 971.

⁴⁸ Buzna Alajos (Kolta, 1848. 07. 31. – ?). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. Lásd Bachó 1930: i. m. 963. és Istvánffy 1899a: i. m. 626–627., NN: 848241.

⁴⁹ Csalány (Csalányi) Géza, lippei (Pozsony, 1848. 09. 29. – Budapest, 1907. 03. 31.). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. Lásd Bachó 1930: i. m. 964., Istvánffy 1899a: i. m. 628–629. és Szinnyi 2000: i. m., NN: 716564.

⁵⁰ A mellékletek a következők: Az alosztályparancsnok tevékenységének fejtegetése (B. Böcklin örgy.-tól, fordításban, 1877. 06., 84 p.); Szózat a Ludovica academia társalgó köre megnyitása alkalmára (Dr. P. Szathmáry Károly 1878. 02., 2 p.); Hadsereg-kötélékekben működő hadosztályoknak és azok alosztályainak vezérlése meneteken, nyugvás alatt és ütközetekben (Joseph von Gallina altbgy., a Monarchia vezérkari főnökétől, fordításban, 1880. 02., 130 p.); Rendszeres eljárás a lovas-század kiképzésénél a hírszerzési és biztosító szolgálatban, az egyes lovas kiképzésének kezdetétől a század-gyakorlatok befejeztéig (Rott József cs. és kir. dzsidás ezds.-tól, fordításban, 1880. 12., 79 p.); A nemzetközi jog szárazföldi háborúban követendő szabályainak kézikönyve (Kápolnai Pauer István örgy. fordításában, 1881. 07., 15 p.); Hild Károly tábornok nekrológja (1881. 11., 4 p.); Keresztesi Szende Béla m. kir. honvédelmi miniszter nekrológja (Buzna Alajos fhdgy.-tól, 1882. 08., 8 p.).

⁵¹ Ha a több részben leközölt tanulmányokat egységesítjük, 1231 közleményt kapunk. Az első tíz évfolyamban 1 tanulmány jelent meg 9 részben, 3 tanulmány 7 részletben, 4–4 tanulmány 6, illetve 5 részletben, 12 tanulmány 4 részletben, 26 tanulmány 3 részletben, valamint 58 tanulmány 2 részletben.

Az első tíz évben 113 szerzői névvel (néha álnévvvel, szerzői jeggyel vagy monogrammal) találkozunk, közülük egyértelműen 85 személyt sikerült azonosítani. Számos szerző – 42 fő – mindösszesen egy alkalommal közölt írást a lap hasábjain, 2–7 publikációt pedig 28 fő. A legtöbbet publikáló (8, vagy annál több cikket író) szerzők – ök 13-an vannak – sorrendben a következők (zárójelben az általuk írt és azonosított cikkek száma): Geöcze István (84), Kápolnai Pauer István⁵² (39), Buzna Alajos (23), Forinyák Gyula⁵³ (18), Ujhegyi Béla⁵⁴ (12), Andrásffy Gyula⁵⁵ (11), Domaniczky István⁵⁶ (11), Kránitz János (11), Pacor Vilmos⁵⁷ (11), Bernolák Károly⁵⁸ (8), Mehrbrot Frigyes⁵⁹ (8), Rónai Horváth Jenő⁶⁰ (8) és Tipula Gyula⁶¹ (8).

Istvánffy Miklós⁶² főhadnagy, az Akadémia parancsnokság segédtisztje, a *Közöny* munkatársa és a statisztikai rovat vezetője 1899-ben, a folyóirat 25 éves jubileumának alkalmából összeállítást közölt az alkalmi és állandó szerzők munkásságáról,⁶³ valamint repertóriumot⁶⁴

⁵² Kápolnai Pauer István (Pest, 1833. 08. 19. – Budapest, 1896. 02. 18.). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. Hadtudós, hadtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1881. 05. 19.). A Ludovika Akadémián a katonai földrajz, harcászat, hadtörténelem és hadászat tanára. Lásd Bachó 1930: i. m. 976., Istvánffy 1899a: i. m. 656–657. és Szinnyei 2000: i. m., NN: 651833.

⁵³ Forinyák Gyula (Pest, 1837. 05. 23. – Budapest, 1906. 04. 26.). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata lovassági altábornagy. A Ludovika Akadémián a harcászat, hadászat, hadtörténelem tanára, az Akadémia aligazgatója. Lásd Bachó 1930: i. m. 966., Istvánffy 1899a: i. m. 637–638. és Szinnyei 2000: i. m., NN: 856452.

⁵⁴ Ujhegyi Béla (1833. 03. 21. – 1905. 01. 05.). Hivatásos katonatiszt (legmagasabb rendfokozata főhadnagy), majd m. kir. csendőrszázados. A Ludovika Akadémián 1872–1877 között segédtiszt, valamint a katonai irálytan, közigazgatás és szolgálati szabályzat tanára. Lásd Bachó 1930: i. m. 981., Szinnyei 2000: i. m., NN: 736307.

⁵⁵ Andrásffy Gyula, dévényújfalusi (Bécs, 1832. 02. 29. – ?). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. A Ludovika Akadémián a hadászat tanára. Lásd Bachó 1930: i. m. 961., Istvánffy 1899a: i. m. 611–612, NN: 769888.

⁵⁶ Domaniczky István (Vác, 1839. 10. 03. – Budapest, 1905. 02. 01.). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. Lásd Istvánffy 1899a: i. m. 682–683. és Szinnyei 2000: i. m. NN: 717514.

⁵⁷ Pacor Vilmos, karstenfelsi és hegyaljai (Bártfa, 1841. 05. 22. – Budapest, 1922. 10. 05.). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. A Ludovika Akadémián századparancsnok, valamint a gyakorlati szabályzat, szolgálati szabályzat, harcászati terepfelvetel tanára. Lásd Bachó 1930: i. m. 975., Istvánffy 1899a: i. m. 678–679. és Szinnyei 2000: i. m., NN: 728586.

⁵⁸ Bernolák Károly, haraszi (Gölnicbánya, 1843. 02. 16. – Budapest, 1919). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. A Ludovika Akadémia aligazgatója, valamint a tereptan, fegyvertan és hadászat tanára. Lásd Bachó 1930: i. m. 962., Istvánffy 1899a: i. m. 617–618. és Szinnyei 2000: i. m., NN: 715613.

⁵⁹ Mehrbrot Frigyes (Nagyszében, 1845. 06. 26. – 1902). Hivatásos katonatiszt, honvéd főhadbiztos. A Ludovika Akadémián a gazdaszatkezelés tanára. Lásd Bachó 1930: i. m. 973., Istvánffy 1899a: i. m. 668–669. és Szinnyei 2000: i. m., NN: 726329.

⁶⁰ Rónai Horváth Jenő (Drégelypalánk, 1852. 12. 30. – Budapest, 1915. 03. 02.). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. Hadtudós, hadtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező (1888. 01. 01.) és tiszteleti tagja (1910. 04. 28.). A Ludovika Akadémián a szolgálati szabályzat, harcászat és hadtörténelem tanára. Lásd Bachó 1930: i. m. 968., Istvánffy 1899a: i. m. 650–651. és Szinnyei 2000: i. m., NN: 652907.

⁶¹ Tipula Gyula, csákvári (Pozsony, 1829. 08. 22. – Budapest, 1907. 10. 04.). 1848–49-ben honvéd huszár kapitány, majd újságíró. Lásd Szinnyei 2000: i. m., NN: 735676.

⁶² Istvánffy Miklós Károly, nagyváradai (Budapest, 1870. 11. 04. – Balatonfüred, 1955. 06. 14.). Hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata ezredes. A Ludovika Akadémia parancsnokságának segédtisztje, fegyvertiszt, a lőterem gondozója, továbbá a fegyver- és lőutasítás tanára. Lásd Bachó 1930: i. m. 968., Istvánffy 1899a: i. m. 652. és NN: 713796.

⁶³ A szerző vállalja, hogy az összeállítás nem teljes, mert ahogy írja: „...sajnálattal bár, de az igazság érdekében ki kell jelentenünk, hogy [...] sok esetben még élőkötél sem lehetett a kért adatokat beszerezni, már elhunytak vagy a nyilvántartásból fogyatékból jöttéknel pedig a szükségeselt adatok megszerzhetőek nem voltak.” Lásd Istvánffy 1899a: i. m., 610.

⁶⁴ Istvánffy 1899b, 1–94.

az első negyedszázad során megjelent közleményekről. Bár utóbbi a vizsgált tíz év vonatkozásában 495 közleménnyel és cikkel kevesebbet referál, mint a *Közlöny*ben valójában megjelent publikáció, tematikus bontása kiválóan szemlélteti a lap tartalmát. Istvánffy 28, római számmal jelölt osztályba csoportosítja a tartalmat, egyes osztályokat pedig alosztályokra bont tovább (ilyen például a *II. Hadügy, hadseregszervezet*, mely 29 alosztályt tartalmaz). Eszerint 1883 végéig az alábbi témákban publikáltak a szerzők: Történelmi munkák (17,8%); Hadügy, hadseregszervezet (17%); Hadászati és harcászati munkák (15%); Fegyver- és lövésügy. Tüzérségi anyag. Torpedók. Robbantószerke (10,9%); Könyvismertetések és bírálatok (9,4%); Tereptani (térképezés, műszerek stb.) és földrajzi ismertetések. Útleírások. Gyarmattügy (4,7%); Vasút, posta és távírdaügy, távbeszélő- és távjelző-készülékek, villanyos és fényképezési eszközök. Léghajózás, postagalamb és hadi kutyákra vonatkozó közlemények (4,3%); Katonai kiképzés és nevelés (3,6%), Katonai és szépirodalom. Tárcák, ismertetések (2,9%); Had- és kisebb gyakorlatok (2,4%); Katonai nevelő- és képzőintézetek (2,4%); Erődítmény, műszaki munkálatok (1,9%); Hadseregélelmezés. Vonatügy (1,5%); Szolgálati könyvek, szabályzatok és kiadványok ismertetése és erre vonatkozó egyéb közlemények (1,3%); Katonai igazságügy és nemzetközi jogra vonatkozó közlemények (0,8%); Egészségügy (0,7%); Vezérkar (0,5%); Katonai szakképzőintézetek (0,5%); Katonai irálytan, közigazgatás és gazdaság-kezelés (0,5%); Öltözet és felszerelésre vonatkozó közlemények (0,4%); Különfélék (0,4%); Véderő és a védtörvényre vonatkozó munkák (0,3%); Lőügy (0,3%); Sport, vívás, torna, kerékpározás, hócipő (0,3%); Népfölkelés (0,1%); Csendőrség (0,1%). Istvánffy szerint statisztikai közlemény, illetve olyan melléklet, amit érdemesnek tart külön kiemelni, nem jelent meg az első tíz évben.

A teljes tartalom 70%-át a történelmi munkák, hadügy, hadseregszervezés, hadászat, harcászat, valamint a haditechnikai tárgyú munkák adják, ami jól szemlélteti a hadtudományi érdeklődés korabeli fókuszpontjait. A szerzőket élenként foglalkoztatták a mindenkori közelmúlt katonai eseményei, a közös hadsereggel kapcsolatos hírek, az európai hadseregekben végbemenő változások, nagyobb hadgyakorlatok, a haditechnikai vagy katonai alkalmazhatósággal bíró találmányok, újítások, illetve a Ludovika Akadémián folyó képzés és az Akadémia története.

A közlemények számos esetben utánközlések, fordítások, feltüntetett vagy nem leihivatkozott külföldi szakirodalom felhasználásával, esetleg átvételével készült írások. A mai értelemben vett hivatkozások használata *ad hoc* jellegű, de már az első lapszám második tanulmányában⁶⁵ is találhatunk pontos, szövegközi hivatkozásokat. A legtöbb forrásmegjelölés a Szemle rovatban leközölt cikkekben lelhető fel, ahol főként folyóiratokra hivatkoznak a szerzők, néha a lapszámok pontos megjelölésével, néha ennél jóval általánosabban (pl. „amerikai és nyugateurópai lapok legutóbbi közleményei szerint”). A tíz évfolyamban 94 külföldi és 1 hazai – ez a *Századok* – folyóiratot sikerült azonosítani, ezekre mindösszesen 422-en hivatkoznak. 48 olyan folyóiraatra hivatkoznak a lapban, amit csak egy alkalommal idéznek, további 13-at pedig két vagy három alkalommal.

A legalább 10 alkalommal idézett lapok a következők (zárójelben a kiadó ország kódja, a nyelv és a hivatkozó cikkek száma): *Die Allgemeine Militär-Zeitung* (DE, német, 37); *Rivista Militare* (IT, olasz, 25); *Colburn's United Service Magazine, and Naval and Military Journal* (GB, angol, 23); *La Spectateur militaire* (FR, francia, 23); *Deutsche Heeres-Zeitung und Militär-Literatur Blatt. Organ für Offiziere aller Waffen des Deutschen Heeres und der*

⁶⁵ Forinyák 1873–1874, 14–27.

Marine (DE, német, 23); *Journal des sciences militaires* (FR, francia, 20); *Revue militaire de l'étranger* (FR, francia, 20); *Invalide* (RU, orosz, 14); *Jahrbücher für deutsche Armee und Marine* (DE, német, 13); *L'Avenir militaire* (FR, francia, 11).

A hivatkozott periodikák országok szerinti felosztása (zárójelben a katonai folyóiratok száma, melyekből mindösszesen 53 volt a vizsgált időszakban) a következő: 20 francia (11 katonai), 29 német (7 katonai), 16 brit (7 katonai), 10 olasz (6 katonai), 10 osztrák–magyar (9 katonai), 4 svájci (4 katonai), 3 amerikai (1 katonai), 3 orosz (1 katonai), 2 belga (2 katonai), 2 spanyol (2 katonai), 1 cseh, 1 magyar, 1 román (1 katonai), 1 svéd (1 katonai) és 1 török.

11 különböző nyelvű folyóiratot idéznek a *Közlöny*ben, ezek sorrendben a következők (zárójelben a katonai folyóiratok): 32 német (19 katonai), 24 francia (15 katonai), 19 angol (8 katonai), 10 olasz (6 katonai), 3 orosz (1 katonai), 2 spanyol (2 katonai), 1 cseh, 1 magyar, 1 román, 1 svéd (1 katonai), 1 török.

Azok az idézett lapok, melyek évköreiből biztosan tudjuk, hogy rendelkezésre álltak a Ludovika Akadémián⁶⁶ a vizsgált időszakban, a következők (zárójelben a hivatkozások számával): *Die Allgemeine Militär-Zeitung* (37), *Rivista Militare* (25), *La Spectateur militaire* (23), *Journal des science militaires* (20), *Revue militaire de l'étranger* (20), *Organ der Militär-wissenschaftlichen Vereine* (5), *Österreichisch-ungarische militärische Blätter* (5), *Österreichische Militärische Zeitschrift* (4), *Neue militärische Blätter* (1).

A keveset idézett lapok esetén gyakran utánközlésről, vagy egy-egy lapszám véletlenszerű kézhezvételéről lehet szó, ugyanakkor valószínű, hogy a tisztek saját előfizetési, illetve tisztikaszinók és más gyűjtemények anyagaiban található folyóiratok is feldolgozásra kerültek.

ÖSSZEGRZÉS

A *Ludovika Akadémia Közlönye* megjelenésétől kezdve elvitathatatlanul jelentős hatást gyakorolt a magyar hadtudományra és a magyar katonai nyelv fejlődésére. Segítségével a hivatásos katonák, a tisztjelöltek és a hadtörténelem, hadművészet, hadelmélet, haderőszerzés, katonai logisztika, műszaki műveletek, haditechnika, katonai földrajz, hadijog, katonai egészségügy stb. interdiszciplináris területei iránt érdeklődők nyerhettek szakszerű, kurrens betekintést a hazai és nemzetközi állapotokra és a mindenkori fejlődés irányaira. A folyóirat mint az első folytatólagosan megjelenő katonai szaklap szorosan összefügg a magyar királyi Honvédség 1868-as létrehozásával és az önálló honvédtisztképzés 1872-es elindulásával. A Ludovika Akadémia tanári kara által szerkesztett periodika első tíz évében kialakult a lap profilja, szerkezete, a szerkesztők nagy hozzáértéssel és lelkesedéssel megteremtették a további szakmai fejlődés alapjait, amit bizonyít az is, hogy egyre több neves szakember, saját szakterületének szaktekintélye vált szerzővé. A *Közlöny* színvonalát mutatja, hogy naprakészen figyelték és szemlézték a külföldi szakfolyóiratokat és szakirodalmat. A lap későbbi korszakokban megjelent lapszámainak vizsgálatához további kutatások elvégzése szükséges, ezek eredményeit későbbi tanulmányokban kívánom bemutatni.

⁶⁶ Lásd A magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia könyvtárának... 1897: i. m.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1867. évi XII. törvénycikk a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fenforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86700012.TV&searchUrl=/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 31.)
- 1868. évi XLII. törvénycikk a népfelkelésről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800042.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D28> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 31.)
- 1883. évi XXXIV. törvénycikk a magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia föllállításáról szóló 1872. évi XVI. törvénycikk módosítása tárgyában. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=88300034.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D31> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 31.)
- *A Ludovica Academia közlönye*. Ellenőr, 5. évf. 1873/309. (12. 27.)
- *A Ludoviczeum tanárai*. *A Honvéd*, 7. évf. 1873/3. (01. 17.)
- *A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia tanári nagy könyvtárának címjegyzéke*. Pallas, Budapest, 1910.
- *A magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia könyvtárának czimjegyzéke*. Pallas, Budapest, 1897.
- *A magy. kir. honvédségi Ludovika Akadémia új szervezete*. *Ludovika Akadémia Közlönye*, 10. évf. 1883/10., 823–842.
- Asqui Jorge Kristóf – Siposné Kecskeméthy Klára: *Az ismeretlen szendrői Geőcze István (1836–1900) életútja*. Honvédségi Szemle, 141. évf. 2013/3., 43–48.
- Bachó László (szerk.): *A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története*. Ludovika Akadémia, Budapest, 1930.
- Balla Tibor: *A honvédtisztképzés irányítóinak arcképcsarnoka*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022.
- Balla Tibor: *A magyar királyi honvéd lovasság, 1868–1914*. Balassi Kiadó, Budapest, 2000.
- Balla Tibor: *A Nagy Hábóru osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornagyok*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010.
- Egger, Rainer: *John, Franz Freiherr von* [HTML]. *Neue Deutsche Biographie*. 10. Duncker & Humblot, Berlin, 1974, 581–582. <https://www.deutsche-biographie.de/pnd117654981.html#ndbcontent> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 12.)
- Forinyák Gyula: *Első Napoleon emlékiratairól*. *Ludovika Akadémia Közlönye*, 1. évf. 1873–74/1., 14–27.
- Fővárosi hírek. *Fővárosi Lapok*, 10. évf. 1873/265. (11. 18.)
- György Aladár: *Irodalmunk 1873-ban*. *Figyelő*, 4. évf. 1874/1., 1–3.
- Hajnal István (szerk.): *Esterházy Miklós nádor iratai. I. Kormányzattörténeti iratok. Az 1642. évi meghiusult országgyűlés időszaka (1640 december – 1643 március)*. Esterházy Pál herceg, Budapest, 1930.
- Hausner Gábor (szerk.): *Zrínyi Miklós hadtudományi munkái*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2021.
- Honvédelmi Szövetség bemutató íve. <http://hdl.handle.net/10831/103957> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 12.)
- Honvédelmi Szövetség próbakötete. <http://hdl.handle.net/10831/103956> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 12.)
- *Irodalmi hírek*. *Budapesti Közöny*, 7. évf. 1873/267. (11. 20.)
- *Irodalmi hírek*. *Budapesti Közöny*, 7. évf. 1873/244. (10. 23.), 1992–1993.
- Istvánffy Miklós: *A Ludovika Akadémia Közönyének munkatársai*. Ludovika Akadémia Közönye, 26. évf. 1899a/6–7., 610–709.

- Istvánffy Miklós: Átnézetes tartalomjegyzék a Ludovika Akadémia Közlönye I–XXV. évfolyamában (1874–1898) megjelent és tárgy szerint csoportosított közleményekről. Melléklet. Ludovika Akadémia Közlönye, 26. évf. 1899b/6–7., 1–94.
- Különfélék. Pesti Napló, 24. évf. 1873/264. (11. 16.)
- Lukács József (összeáll.): *A magyar katonai hírlapok és folyóiratok bibliográfiája II. Rákóczi Ferentől napjainkig (1705–1941); Bibliographie deutscher Kriegszeitungen und Zeitschriften, 1914–1918. Auffindungsort in Ungarn.* Lukács Sándor Könyvkiadó, Budapest, 1942.
- Magyar akadémia. Athenaeum, 2. évf. 1874/28., col. 1787.
- Magyarország és a Nagyvilág, 9. évf. 1873/45. (11. 09.)
- Magyar Polgár, 7. évf. 1873/250. (10. 31.)
- Magyar Újság, 7. évf. 1873/246. (10. 25.)
- Négyesi Lajos: *Ludovika.* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.
- NN [Nemzeti Névtér]: *Személynévtér.* <https://magyarnemzetinevter.hu/person/> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 13.)
- Pogányné Rózsa Gabriella: *A 16. helyőrségi kórház orvosainak tevékenysége a Budapesti Helyőrség Katonaorvosainak Tudományos Egyesületében (A Der Militärarzt közleményei alapján).* Honvédorvos, 72. évf. 2020/3–4., 70–87.
- Szabolcsi Miklós (főszerk.): *A magyar sajtó története* [HTML]. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1979–1985. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/SajtoTortenet-a-magyar-sajto-tortenete-1/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 31.)
- Szakály Sándor: *A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia II. főcsoport, majd jogutód intézményei parancsnokai (1931–1945).* Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/6., 95–110. DOI: 10.35926/HSZ.2020.6.8
- Szakály Sándor: *Szemelvények a magyar tudományos katonai szaksajtóból (1.).* Honvédségi Szemle, 65. évf. 2011/4., 45–47.
- Szécsi Mór et al.: *A mi hadseregünk. Az Osztrák-Magyar Monarchia népei fegyverben és zászlók alatt.* Franklin Társulat, Budapest, 1889.
- Szinnyei József: *Hírlapirodalmunk 1873-ban.* Athenaeum, 1. évf. 1873/52., col. 3330–3331.
- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái* [HTML]. Arcanum Adatbázis Kft., Budapest, 2000. <https://mek.oszk.hu/03600/03630/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 31.)
- Tomka Béla: *A magyarországi pénzüzetek rövid története, 1836–1947.* Aula Kiadó, Budapest, 2000.
- Vághó Ignác: *Búcsúzó.* Ludovika Akadémia Közlönye, 34. évf. 1907/12., 1367–1374.
- Vasárnapi Újság, 20. évf. 1873/43. (10. 26.).